והרי לבו רואה את הערוה. פירש ר"י[א] מדפיק גמרא הכי בפשיטות משמע דלבו רואה את הערוה אסור אלא דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כמ"ק דלבו רואה את הערוה מותר[א] ב ומיהו בסמוך משמע דאסור דלא פליגי הכי אמורמי אלא בעקבו רואה את הערוה אבל בלבו רואה את הערוה כ"ע מודו דאסור: **והלכתא** נוגע עקבו אסור. וטעמא דנזגזינן נוגע עקבו אמא יגע בידיו: **גרף של רעי.** פי' רש"י של חרס בלוע משמע לפירושו אבל כלי אלא בלע כגון זכוכית אפשר לרש"י[ג] [א]: **ובלבד שיטיל בהן רביעית מים.** אבל בגרף אפשר דלא[ד] מהני מיס[ב]: ספר

בטופח ע"מ להטפיח אינא ביניייהו. ת"ק בעי על מנת להטפיח ור' יוסי מתמיר: **נימא מנא סתמא כר' אליעזר.** והלכה כמותו: **דתנמא נוסיקין.** קאמרה מתני' עם הנץ החמה אבל לכ"ע עד שלש שעות: **והרי לבו רואה את הערוה.** קס"ד כל מאבר שאין דרכו לראות את הערוה [ורואה] אותו בשעה שקורא בתורה קריון ביה ולא יראה בך ערות דבר[ד]: **לא נאמר אורה למנאתי הערה.** אמין להם ערוה על ברחנו יש לנו ערוה ואין אנו יכולים להאמר מכל זה: [ה] **כל שהוא.** מעט: **ברוק.** רוקק עליה ומכסה אותה ברוק: **בעשבים.** לגעירנ"א בלע"ז לגומר מחיאת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתייה והיא גרלית: **בכסוי אליה מילאה.** וכסית את נאתן[ו]: **מיס הרעים.** ברוחים: [ז] **מי המשרה.** שטוירים שם הפשתן והקנבוס והם מסריחים: **ומה מיא רמי ואזיל.** כמה יאליך לתוכם ויבטלם הלא מרוכין הם: **ומי רגלים.** מועטין והם בכלי והוא בא נקרות ק"ש אלא: **לנסוף.** שמי רגלים בכלי וזה נותן לתוכן מיס בהיא קאמר ר' זכאי רביעית: **אבל לחחלה.** שקדמו המיס למי רגלים דברי הכל כל שהוא שבשמעול מי רגלים בכלי לנסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המיס מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין [ח] כבר בטלו: **אייתי לי רביעאה.** אפי' בתחלה: **גרף ועניבו.** שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עניבו: **אסור לקרות ק"ש כנגדו.** הואיל ומיוחדין לך ואע"פ שאין בתוכן כלום: **ומי רגלים עלמן.** בכלי שאינו מיוחד להם: **בין לפני המטה.** שאין המטה מפסקת ביניו לבינם: **בין לאחר המטה.** שהמטה מפסקת ביניהם אסור: **או שיניחם תחת המטה גרסינן.** ולא גרסינן כלי בתוך כלי: **תחת המטה.** כאילו היו טמונים בארץ: **היכי קאמר.** דשב"ג: **בעיין איפשיטא לן.** שאלתנו נתפרשה לה בחלוק שבין לפני המטה ולאחר המטה: **מתנייתא מיהו קשיין.** שהוא לפה שיטתו: **מאן שמעת ליה וכו'.** [ט] לא ידעתי היכן היא: **פשיטא לי.** במניחן תחת המטה ורגליה קליס שאין הימנה ולקרקע אלא עמדים בלבוד דמי והרי הן כטמונים: **עשרה ודאי.** לא שאלתי ממנו דגרהה כאילו אינה תחתיה מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כפני: **עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא.** דגשוטין אלא היה יכול לבעול: **סכנתן לבני.** כמעט סכנתם את בני למות בעונש הענין: **אפילו עשרה מאני.** וכולן כליין כאד מאנא דמי: אקמטרא

בטופח ע"מ להטפיח אילא ביניייהו. ת"ק בעי על מנת להטפיח ור' יוסי מתמיר: **נימא מנא סתמא כר' אליעזר.** והלכה כמותו: **דתנמא נוסיקין.** קאמרה מתני' עם הנץ החמה אבל לכ"ע עד שלש שעות: **והרי לבו רואה את הערוה.** קס"ד כל מאבר שאין דרכו לראות את הערוה [ורואה] אותו בשעה שקורא בתורה קריון ביה ולא יראה בך ערות דבר[ד]: **לא נאמר אורה למנאתי הערה.** אמין להם ערוה על ברחנו יש לנו ערוה ואין אנו יכולים להאמר מכל זה: [ה] **כל שהוא.** מעט: **ברוק.** רוקק עליה ומכסה אותה ברוק: **בעשבים.** לגעירנ"א בלע"ז לגומר מחיאת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתייה והיא גרלית: **בכסוי אליה מילאה.** וכסית את נאתן[ו]: **מיס הרעים.** ברוחים: [ז] **מי המשרה.** שטוירים שם הפשתן והקנבוס והם מסריחים: **ומה מיא רמי ואזיל.** כמה יאליך לתוכם ויבטלם הלא מרוכין הם: **ומי רגלים.** מועטין והם בכלי והוא בא נקרות ק"ש אלא: **לנסוף.** שמי רגלים בכלי וזה נותן לתוכן מיס בהיא קאמר ר' זכאי רביעית: **אבל לחחלה.** שקדמו המיס למי רגלים דברי הכל כל שהוא שבשמעול מי רגלים בכלי לנסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המיס מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין [ח] כבר בטלו: **אייתי לי רביעאה.** אפי' בתחלה: **גרף ועניבו.** שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עניבו: **אסור לקרות ק"ש כנגדו.** הואיל ומיוחדין לך ואע"פ שאין בתוכן כלום: **ומי רגלים עלמן.** בכלי שאינו מיוחד להם: **בין לפני המטה.** שאין המטה מפסקת ביניו לבינם: **בין לאחר המטה.** שהמטה מפסקת ביניהם אסור: **או שיניחם תחת המטה גרסינן.** ולא גרסינן כלי בתוך כלי: **תחת המטה.** כאילו היו טמונים בארץ: **היכי קאמר.** דשב"ג: **בעיין איפשיטא לן.** שאלתנו נתפרשה לה בחלוק שבין לפני המטה ולאחר המטה: **מתנייתא מיהו קשיין.** שהוא לפה שיטתו: **מאן שמעת ליה וכו'.** [ט] לא ידעתי היכן היא: **פשיטא לי.** במניחן תחת המטה ורגליה קליס שאין הימנה ולקרקע אלא עמדים בלבוד דמי והרי הן כטמונים: **עשרה ודאי.** לא שאלתי ממנו דגרהה כאילו אינה תחתיה מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כפני: **עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא.** דגשוטין אלא היה יכול לבעול: **סכנתן לבני.** כמעט סכנתם את בני למות בעונש הענין: **אפילו עשרה מאני.** וכולן כליין כאד מאנא דמי:

והכא בטופח על מנת להטפיח איכא ביניייהו: ירד לטבול אם יכול לעלות כו': **לימא תנא סתמא כר' אליעזר דאמר** [ו] **עד הנץ החמה אפי' תימא ר' יהושע ודלמא כותיקין** [ז] **דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה:** ואם לאו יתכסה במים ויקרא: **והרי לבו רואה את הערוה א"ר אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא בר אחא משום רבינו** [א] **במים עכורין שנו דדמו כארעא סמיכתא שלא יראה לבו ערותו.** ת"ר מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא וי"א עוכרן ברגלו ות"ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והרי עקבו רואה את הערוה קסבר עקבו רואה את הערוה מותר אתמר עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אביי אמר אסור ורבא אמר מותר רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי נוגע דברי הכל אסור רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר [ג] **לא נתנה תורה למלאכי השרת** [ד] **והלכתא נוגע אסור רואה מותר אמר רבא** [ה] **צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה** [ו] **ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה** [ז] **ולא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קמיתחזיא אמר אביי** [ח] **צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא** [ט] **וברוק עבה אמר רבא** [י] **צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעא מר בריה דרבינא** [יא] **צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו** [יב] **אמר רב יהודה** [יג] **עכו"ם ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא עכו"ם אפילו ישראל נמי ישראל פשיטא ליה דאסור אלא עכו"ם אצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו** [ב] **אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב** [ג] **וערות אביהם לא ראו: ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים: וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ת"ר** [ד] **כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר** [ה] **רביעית אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר** [ו] **מחלוקת לכתחלה אבל לבסוף דברי הכל רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי:** [ז] **ת"ר** [ח] **גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן ואף ע"פ שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא ר"ש בן אלעזר אומר אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה איבעיא להו היכי קאמר** [ט] **אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד' אמות וקורא לפני המטה אינו קורא כלל ת"ש דתניא ר"ש בן אלעזר אומר** [י] **אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה בעיין איפשיטא לן מתנייתא קשיין אהדדי איפוך בתרייתא מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא מאן שמעת ליה דאמר** [יא] **כוליה בית כארבע אמות דמי ר"ש בן אלעזר היא אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מטה פחות משלשה פשיטא לי דכלבוד דמי שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה מהו א"ל לא ידענא עשרה ודאי לא מיבעי לי אמר אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך כל עשרה רשותא אחריתי היא אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא משלשה עד עשרה היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה אמר רב הלכה כר"ש בן אלעזר וכן אמר באלי א"ר יעקב** [יב] **ברה דבת שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אמר הלכה כר"ש בן אלעזר רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא אזל בתריה לעיוני חזא ספר תורה דמנחא אמר להו איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי דתניא** [יג] **בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו** [יד] **אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי אמר רבא גלימא אקמטרא**

והרי לבו רואה את הערוה. פירש ר"י[א] מדפיק גמרא הכי בפשיטות משמע דלבו רואה את הערוה אסור אלא דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כמ"ק דלבו רואה את הערוה מותר[א] ב ומיהו בסמוך משמע דאסור דלא פליגי הכי אמורמי אלא בעקבו רואה את הערוה אבל בלבו רואה את הערוה כ"ע מודו דאסור: **והלכתא** נוגע עקבו אסור. וטעמא דנזגזינן נוגע עקבו אמא יגע בידיו: **גרף של רעי.** פי' רש"י של חרס בלוע משמע לפירושו אבל כלי אלא בלע כגון זכוכית אפשר לרש"י[ג] [א]: **ובלבד שיטיל בהן רביעית מים.** אבל בגרף אפשר דלא[ד] מהני מיס[ב]: ספר

בטופח ע"מ להטפיח אילא ביניייהו. ת"ק בעי על מנת להטפיח ור' יוסי מתמיר: **נימא מנא סתמא כר' אליעזר.** והלכה כמותו: **דתנמא נוסיקין.** קאמרה מתני' עם הנץ החמה אבל לכ"ע עד שלש שעות: **והרי לבו רואה את הערוה.** קס"ד כל מאבר שאין דרכו לראות את הערוה [ורואה] אותו בשעה שקורא בתורה קריון ביה ולא יראה בך ערות דבר[ד]: **לא נאמר אורה למנאתי הערה.** אמין להם ערוה על ברחנו יש לנו ערוה ואין אנו יכולים להאמר מכל זה: [ה] **כל שהוא.** מעט: **ברוק.** רוקק עליה ומכסה אותה ברוק: **בעשבים.** לגעירנ"א בלע"ז לגומר מחיאת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתייה והיא גרלית: **בכסוי אליה מילאה.** וכסית את נאתן[ו]: **מיס הרעים.** ברוחים: [ז] **מי המשרה.** שטוירים שם הפשתן והקנבוס והם מסריחים: **ומה מיא רמי ואזיל.** כמה יאליך לתוכם ויבטלם הלא מרוכין הם: **ומי רגלים.** מועטין והם בכלי והוא בא נקרות ק"ש אלא: **לנסוף.** שמי רגלים בכלי וזה נותן לתוכן מיס בהיא קאמר ר' זכאי רביעית: **אבל לחחלה.** שקדמו המיס למי רגלים דברי הכל כל שהוא שבשמעול מי רגלים בכלי לנסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המיס מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין [ח] כבר בטלו: **אייתי לי רביעאה.** אפי' בתחלה: **גרף ועניבו.** שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עניבו: **אסור לקרות ק"ש כנגדו.** הואיל ומיוחדין לך ואע"פ שאין בתוכן כלום: **ומי רגלים עלמן.** בכלי שאינו מיוחד להם: **בין לפני המטה.** שאין המטה מפסקת ביניו לבינם: **בין לאחר המטה.** שהמטה מפסקת ביניהם אסור: **או שיניחם תחת המטה גרסינן.** ולא גרסינן כלי בתוך כלי: **תחת המטה.** כאילו היו טמונים בארץ: **היכי קאמר.** דשב"ג: **בעיין איפשיטא לן.** שאלתנו נתפרשה לה בחלוק שבין לפני המטה ולאחר המטה: **מתנייתא מיהו קשיין.** שהוא לפה שיטתו: **מאן שמעת ליה וכו'.** [ט] לא ידעתי היכן היא: **פשיטא לי.** במניחן תחת המטה ורגליה קליס שאין הימנה ולקרקע אלא עמדים בלבוד דמי והרי הן כטמונים: **עשרה ודאי.** לא שאלתי ממנו דגרהה כאילו אינה תחתיה מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כפני: **עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא.** דגשוטין אלא היה יכול לבעול: **סכנתן לבני.** כמעט סכנתם את בני למות בעונש הענין: **אפילו עשרה מאני.** וכולן כליין כאד מאנא דמי: אקמטרא

אמות דמי ליה: אמר רב יוסף בעו מיניה מרב הונא פחות מג' כלבוד דמי. עיקרא דהא מילתא דכל פחות מג' כלבוד דמי שנוי במשנה ובהרבה מקומות וגם בתוספתא ואנו מזכירים מה שנמצא ביידינו במסכת כלאים בפרק קרחת הכרם (משנה ד) שנינו מחיצת הקנים אם אין בין קנה לקנה ג' טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זה כמחיצה ובתוספתא נמי דכוותה ובפרק קמא דירובין (דף פז:) מקיפין ג' חבלים כו' מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו ג' טפחים ובגמרא דהאי פירקא (שם דף פז.) תא שמע ג' מדות במחיצה כו' והיא שנויה בתוספתא כלאים (פרק ד) ובמתני' (סוכה פרק א דף מז.) המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהות מן הארץ ג' טפחים פסולה משום דנפקא לה מתורת לבוד ואם הוא דאמרינן הכא עשרה רשותא אחריתי היא איתיה לעיקרא בפירקא קמא דשבת (דף ו.) בבריתא דתנו רבנן ד' רשויות לשבת כו' [וכן בסוכה דף ה ע"ש]:

הערוה אסור, אבל עקיבו אסיקנא והלכתא עקיבו נוגע את הערוה אסור לקרות ק"ש, עקיבו רואה מותר. **בעא מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי,** תיקו. אזלינן בה לחומרא דכל תיקו דאיסורא לחומרא. קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב **וערות אביהם לא ראו.** והיינו בערוותו נראית. א"ל **רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי.** רביעית מים כרבי זכאי, דרב יוסף דהוא בתראי עבד עובדא כותיה. **מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כד' אמות דמי רשב"א.** דהיינו רשב"א דפ' עושין פסין דתניא התם כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר כל היקף שתשמישה לדירה כגון הדיר והסהר והמזקעה וחצר אפילו בת חמשת ובת עשרה כורין מותר. **לפני המטה.** פירוש והוא ראוי אותן הרי הן עמו במקום אחד, ובעינן הויה מחניך קדוש וליכא. אבל אם הם לאחר המטה דאינו ראוי אותם אינן רואים במחנהו ומותר. **שבעה שמונה תשעה מהו,** א"ל לא ידענא. פירוש, למטה משלשה טפחים דברי הכל קורא דהא מכוסין הן, דכל פחות משלשה כלבוד דמי, למעלה מעשרה דברי הכל אסור לקרות כנגדו, דמטה זו רשות אחריתי ובפני עצמה, ונמצא דהוא הם במחנה אחת, והתורה אמרה והיה מחניך קדוש וליכא, משלשה עד עשרה איבעי ולא איפשיט, ובכי האי גונא לחומרא ובדרבון ואסור. **ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר.** קיי"ל כרבא דהוא בתראה. **ובית שיש בו ספר תורה.** או תפילין אסור לשמש מטתו באותו בית עד שיוציאם, ואם אי אפשר לו לא יוציאם אסור עד שיניחם כלי בתוך כלי שאינו כליין. ואם אי אפשר לו לא זה ולא זה עושה לו מחיצה עשרה טפחים והני מילי דלית ליה בית אחר. **אמר רבא גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי.** פירוש, באקמטרי שהוא עשוי לצורך הספר והוא כליין והוא גופיה קדוש.

עין משפט נר מצוה

קיד א מיי' פ"ג (ופ"ג) מהל' ק"ש הלכה ז סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' עד סעיף ב:
קטו ב מיי' פ"ג שם הלכה יח טוש"ע שם סעיף ה:
קטז ג מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' עו סעיף ח:
קיז ד מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע או"ח סי' עה סעיף ה:
קיח ה ו מיי' שם הלכה יא סמג שם טוש"ע או"ח סי' עו סעיף ו:
קיט ז ח מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
קכ ט מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע או"ח סי' עה סעיף ד:
קכא י מיי' פ"ג שם הלכה ז טוש"ע או"ח סי' עד סעיף ב (וסימן פו):
קכב כ ל מיי' שם פ"ג הלכה י טוש"ע או"ח סי' עו סעיף ח:
קכג מ (נ) מיי' שם הל' יב סמג שם טוש"ע או"ח סימן פז סעיף ח:
נ [טור שם]:
קכד ס ע מיי' פ"ד מהל' תפילין הל' כד ופ"ו מהל' ס"ת הל' ז סמג עשין כב טוש"ע או"ח סימן מ סעיף ג וסמ' סעיף ו [וי"ל סי' רפב ס"מ]:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אבל כו' כבר בטלו. עי' ע"ג דף עב ע"ב תוס'. ד"ה כי אמתא: רש"י ד"ה מאן שמעת ליה כו' לא ידעתי כו'. וכן כרש"י שבת מו: ד"ה למ"ד. ת. ד"ה הגיחת. מגן: ד"ה לז זוז. קז: ד"ה הטפוריו. קלח: ד"ה בחתם וד"ה זה הקן. עיזבון מ: ד"ה דרב אחת. פסחים לד: ד"ה תנא [פ"ש. ד"ה אבל. קנז: כרשב"ם ד"ה נגוח. יומא יט. ד"ה שער הלקים. עב: ד"ה הא ממ"ד: פה. ד"ה ולוי הסדר. סוכה מז: ד"ה שלא הגמרת. מח. ד"ה שיחם. כט. ד"ה כשבע. מז. ד"ה שיר. נב: ד"ה שבעה. ביצה טו: ד"ה ופירומיה. כה: ד"ה ללף. תענית סוף פ"ב ד"ה שמעיה. מגילה יד. ד"ה נגוחה. סוטה לז: ד"ה אלא זה. מנ. ד"ה זוז החמה. קדושין ל. ד"ה לא זוז. ב"ק ה: ד"ה ולמ"ד. מז: ד"ה לא מ"ש. קנסדרין יד. ד"ה מומחוסין. מח: ד"ה והלא. נ: ד"ה כפת. שבועות לז. ד"ה לא פ"ש. זמים כב. ד"ה והא מגא. נו: ד"ה לבי ימים. מנחות קה: ד"ה שמעינן. חולין [מו: ד"ה עגלרן] נ: ד"ה איסטומכא. נב. ד"ה בר יומא. נה: ד"ה והרי. קט: ד"ה מגלן. קלח. ד"ה תפשה. ערכין י. ד"ה ולא מוסיפין. יא: ד"ה אלא. יג. ד"ה מתפשה. תמורה עו: ד"ה מיגלא. מח: ד"ה נעבד נמי:

רבינו חננאל

והרי לבו רואה את הערוה. ומקשינן אמתניתין וכי מתכסה במים מאי הוה, והרי לבו רואה את הערוה, ופרקינן בעכורין שנו. נמצאת משנתינו כיש אומרים עוכרן ברגליו, הלכך הלכתא כוותיה שאם אינן עכורין אינו רשאי לקרות, אלא יעכר המים ברגליו, ואינו דומה לבו לעקיבו, אלא לבו רואה את הערוה אסור. **צואה דבוקה בסנדלו מאי,** תיקו. אזלינן בה לחומרא דכל תיקו דאיסורא לחומרא. קמ"ל **דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו.** א"ל **רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי.** רביעית מים כרבי זכאי, דרב יוסף דהוא בתראי עבד עובדא כותיה. **מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כד' אמות דמי רשב"א.** דהיינו רשב"א דפ' עושין פסין דתניא התם כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר כל היקף שתשמישה לדירה כגון הדיר והסהר והמזקעה וחצר אפילו בת חמשת ובת עשרה כורין מותר. **לפני המטה.** פירוש והוא ראוי אותן הרי הן עמו במקום אחד, ובעינן הויה מחניך קדוש וליכא. אבל אם הם לאחר המטה דאינו ראוי אותם אינן רואים במחנהו ומותר. **שבעה שמונה תשעה מהו,** א"ל לא ידענא. פירוש, למטה משלשה טפחים דברי הכל קורא דהא מכוסין הן, דכל פחות משלשה כלבוד דמי, למעלה מעשרה דברי הכל אסור לקרות כנגדו, דמטה זו רשות אחריתי ובפני עצמה, ונמצא דהוא הם במחנה אחת, והתורה אמרה והיה מחניך קדוש וליכא, משלשה עד עשרה איבעי ולא איפשיט, ובכי האי גונא לחומרא ובדרבון ואסור. **ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר.** קיי"ל כרבא דהוא בתראה. **ובית שיש בו ספר תורה.** או תפילין אסור לשמש מטתו באותו בית עד שיוציאם, ואם אי אפשר לו לא יוציאם אסור עד שיניחם כלי בתוך כלי שאינו כליין. ואם אי אפשר לו לא זה ולא זה עושה לו מחיצה עשרה טפחים והני מילי דלית ליה בית אחר. **אמר רבא גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי.** פירוש, באקמטרי שהוא עשוי לצורך הספר והוא כליין והוא גופיה קדוש.

מסורת הש"ס

ה) [לעיל ט:], ו) לעיל דף ט: לקמן כו., ז) יומא ל. קדושין נד. [מעילה יד:], ד) [שבת קנ. ע"ש], ה) [מיר לח.], ו) תוספתא פ"ג ה"ח, ז) [עירובין מב:], ח) [ע' פירש"י לעיל טו. ד"ה בהה], ט) [דברים כט:], י) [דברים כט:], כ) [דיעוד זה ודעוד הקדוש] שיך לעיל במשנה כט:],

תורה אור השלם

1. כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: דברים כג טו
2. וַתַּעֲנֻבָה עַל פִּלַּגְשֵׁהוּ אֲשֶׁר בָּשֹׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָהּ וַתִּרְמֶנָּה סוּסִים וְדָרְכָתָם:
יחזקאל כג כ
3. וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: בראשית ט כג

הגהות הב"ח

(א) גמ' היכי קאמר רשב"ג אחר המטה: (ב) רש"י ד"ה כל שהוא וד"ה כרוק ל"ל אחר ד"ה בכסוי:

הגהות הגר"א

[א] בתוס' סד"ה בגרף נמתק כ' נקודי' הספקק (דד"ה בגרף וד"ה בלבד הוא דבר אחד וכ"ה בלפו"י וכ"מ במרדכי ולא כרש"ל):

לעזי רש"י

לנטירנ"א. פנס.

מוסף רש"י

ותיקין. מנשים עניים ומתבנין מלוה (לעיל מ:) לו: המקדימין למצות ומתחזיק לעשות דבר נזמנו ומצאתו (לקמן כז.). עכו"ם ערום. כל שכן ישראל, לממפרש ואזיל (שבת קנ.). **כלבוד.** לשון לבוד כמו מוקף, דבר קלר שהוקיפו עליו והמריכוהו (ערובין ד: וכעי"ז סוכה ד:).

מוסף תוספות

א. דהוי כרבים לגבי יחיד. תוס' רי"ש שילמון. ב. דכיון דרגיל בכך מזהרם טפי. רשב"ם. [אור] מפני שהם בית הכסא ואין בטול מים מועיל בהם. מאירי.

רב נסים גאון

לימא תנן סתמא כר' אליעזר דאמר עד הנץ החמה. (דאמר) [עיקר] מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בפירקא קמא (דף ט) דהא מסכתא: **מאן שמעת ליה** דאמר כל הבית כולו כד' אמות דמי ר' שמעון בן אלעזר. עיקר דבריו של ר' שמעון בן אלעזר בתוספתא דעירובין (פ"ב) ובגמרא בפרק עושין פסין (דף כב.) אמר רבי שמעון בן אלעזר כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו בית ה' כורין אפילו בית י' כורין מותר שמעינן מיהא דר' שמעון היה מתיר לטלטל כל כי האי שיעור' מפני שתשמישו לדירה וכולו כד'

אקמטרא. לרגז של ספרים וכמגילה (דף כו:) קמטרי דספרי וכן מרגם יונתן וכגנזי ברומים (יחזקאל כז) אלמין דזהירין מתמין בקמטרין וכן לאחר על המלתחה (מלכים ב י) לדעל קמטרא: **כלי נחוש כלי דמי.** דהא גלימא לאו כליין הוא: **מחיצה עשרה.** ואם לאו לא ישמש: **לדוכתיה.** במקום מטתו: **לאו אדעתאי.** לא נתתי לבי: **לנגד פיה הכסא.** כרחוק מרגע אמות: **דליה כה לוחה.** שפיטו אותה: **פיה המרחץ.** אסור להרהר בו: **דפרפאי.** בתפילה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא: **מתני' זב שלאה קרי.** אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין עונילה זו מעכתמו אפ"ה צריך עונילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה אם באה להתפלל י"ש: **שפלטה שבכה זרע.** הרי היא כבעל קרי דלאשכחן בסיני אלשת ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט) לפי שבשכבת זרע מטמא בפליטתו כל אלשה ואלאה מכאן כבר הסריח בגופה ואין לחוש עוד לזמיע ליהות עוד ולד עולר הימנה וה"פ נדה שפלטה עתה התשמיש שבשמה אתמול קודם שלאתה: **וכי יהודה פוטר.** קא סלקא דעתך השתא אומאל וטומאת זיבה קודמת והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינו אוסרתו בדברי תורה כדאמרינן בפרקין[ד] הזבים והמוזעים מוחרים תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרה ליה: **גמ' לאו בר עונילה הוא.** לדברי תורה ואע"פ שטומאתו חמורה ותו לא אתי קרי ומצריך ליה:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר: עד הערב. עד משכה: **עד פנא המנחה.** בגמרא[ה] מפרש לה: **אין לה קבע.** כל הלילה זמנה. וגבגמרא[ו] מפרש מאי לשון אין לה קבע:

גמ' מלוחה. של קרילת שמע: **לוחיקין.** המקדימין למלות ומחזיקים לעשות דבר בזמנו ומלאתו מקדימים[ז] לאחר הנץ החמה להתפלל וכי תנן במתני' למתאחרים שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: **וכולי עלמא.** שאר המתפללין המתאחרין עד חצות יכולין לאחר ומו לא: **במנחה.** היינו אחר חצות: **אם תימצי לומר.** כלומר אם תשיבני בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית וכו': **ויוון דעבר יומו בטל קרבנו.** ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון מוספים[ח] של כל יום ויום: מבדיל

ספר תורה עושה לו מחיצה. ולזקא ספר תורה וגם בחומשיס[א] יש להחמיר כמו בספר תורה אבל בשאר ספרים דיין בכסוי בעלמא: הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות וכו' תפלת המנחה עד הערב. ומ"מ אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום שאין מוספין שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר המתמיד מ"מ גם תפלת מוספין יכול להתפלל מיד מן הבקר מה שאין כן במנחה (ט) אלא משם שעות ומחלה וכהי נמי בפ"ק דע"ג (ד' ד:) לא ליגלי איניש לגלותא דמוספין בתלת שעי קמיימתא בריש שתא ביחיד כו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל ולהני מקדיס תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת מוספין קודמת: **טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים.** ומ"מ והאמר רב לקמן (ד' מ:) תפלת ערבית רשות ומ"ל דאמרינן לקמן (ד' נ:) טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בלילה אין מחזיריס אותו משום דאין מקדשין את החדש בלילה ומה ליה הלי טעמא תיפוק ליה דתפלת ערבית רשות וי"ל הא דאמרינן דתפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה אחרת והיא עובדא[ב] דלא אמרינן תדחה תפלת ערבית מפניה[ב] אבל לחתם אין לו לבטלה[ג] ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו כיון שהחה כל כך ולאחר ב' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח[ד] ואפילו תפלה אחת אם בטל במזיד לא יוכל לתקן ונסמוך הכי ליה מעוות לא יוכל לתקון:

איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'. לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהילך יקרא אם הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא מיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ושלמה פריס שפתינו ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולומי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחת: טעה

אקמטרא[א] בכלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי[ב] אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה[ג] לאו אדעתאי: כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא[ד] לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו[ה] וכן לתפלה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר[ו] רב יוסף בר חנינא[ה] בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי[ז] והא מיבעי ליה לרבינא[ח] הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל בנגדו לא אמר רבא[ט] הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני'**[י] זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה[יא] צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר[יב] עד ד' שעות תפלת[יג] המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע[יד] ושל מוספים כל היום[טו] (ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לותיקין[טז] דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן[יז] טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים[יח] שחרית מתפלל במנחה שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך[יט] שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב[יט] ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו[כ] בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן[כא] טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי[כב] מעות[כג] לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות[כד] מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של שחרית וק"ש של ערבית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן[כה] שבטל במזיד אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ: תנו

קבה א [מוה"ע מ"ה סי' מ סעי' ב וסי' כמ סעי' ו ויו"ד סי' רפ סעי' מז]:
ב מיי' פ"י מהל' ס"ת הלכה ז [מוה"ע מו"ה סימן רמ סעיף ו ווי"ד סי' שם]:
קבו ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' מ' [מוה"ע מו"ה סי' עט סעיף ה]:
ד [מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' מ [מוה"ע מו"ה סי' ל סעי' כז]:
קבז ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכי כ' סמג עשין יח [מוה"ע מו"ה סימן פב סעיף ה]:
קבח ו מיי' שם הלכה ג [מוה"ע שם סעיף ב]:
קבט ז [מוה"ע שם סעיף ד]:
קל ח מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה מ ופ"ד מהל' תפלה הל' ה [סמג עשין יח עור מו"ה סי' קפ]:
א ט י מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ל סמג עשין יט [מוה"ע מו"ה סי' פט סעיף ה]:
ב כ מיי' שם הלכה יט סמג שם [מוה"ע מו"ה סי' קח סעיף כ]:
ג ל מיי' שם [מוה"ע שם סעיף ה]:
ד מ מיי' שם הל' ל [מוה"ע מו"ה סי' פט סעיף ה]
ג [מיי' פ"ח מהל' תמידין הלכה כז]:
ה ס מיי' שם הל' ע [מוה"ע מו"ה סי' קח סעיף ג ומימן הלכה סעיף כ]:
ו ע פ מיי' שם הל' ת [מוה"ע שם סי' קח סעיף ז]:

רבינו חננאל (המשך)

להקרבת תמידין, של שחר עד חצות, ושל בין הערבים עד הערב. ור' יהודה סבר אין הקרבת תמידין כשר אלא שמונה שעות ועוד ביום. תמיד של שחר היה נשחט משיאור המזרח, ומצאנו שהיו שוחטין אותו ומנקרים אותו ומוליכין האברים ומולחין אותן, ועדיין לא היה הגץ החמה, דתנן הלכו ונתנום מחצי כבש ולמטה ומלחום וירדו ובאו ולשכה הגזית לקרות את שמע. ותנן הילני אמו עשתה נברשת של זהב, תאנא בשחמה זורחת יוצאין ממנה ניצוצות וידיעין שהגיע זמן ק"ש. ומקשינן ורמינהו הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא ידי חובתו מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרין. ופריק אביי נברשת זו עשויה לידע שאר עמא דבירושלים זולתי אנשי משמר. נחברר שהיה נשחט תמיד של שחר קודם הגץ החמה, והיה מעת זריחת השמש עד סוף ד' שעות כשר להקריבו, שהם ד' שעות ועוד משעת שחיטתו עד זמן הקרבתו. וזה טעם ר' יהודה. ופסק רב כהנא הלכה כר' יהודה. וסבר ר' יהודה כשם שאין לתמיד של שחר הכשר ביום להקרבתו מעת שחיטתו, אלא עד ד' שעות ועוד, כך לתמיד של בין הערבים אין לו מעת שחיטתו, והוא מכי יגטו צללי ערב כשר להקרבתו אלא ד' שעות ועוד ביום, כשיעור תורת תמיד של שחר, מחצי שביעית שהיא כשרה לשחיטתו. כדתנן חל ערבי פסחים להיות בערב שבת נשחט בשש שעות ומחצה, נמצא מחצי שעה שביעית שהוא כשרה לשחיטתו עד ד' שעות ועוד, שהוא זמן הקרבתו, י"א שעות חסר רביע ביום. וזה חשבונם, חצי שעה שביעית ושמינית ותשיעית ועשירית וחצי שעה מי"א, הרי ד' שעות שלמות, הוסף רביע שעה כנגד שעה משהאיר המזרח עד הגץ החמה שהוא יותר מד' שעות בתמיד של שחר. ונמצאו חכמים ור' יהודה חולקתם בזה הדרך, רבנן דייקי שנים ליום עולה תמיד, מלמד שכל היום כשר

אע"ג דאגן בארץ טמאה ואין לנו טהרה לגמרי, צריכין אנו שבילה מכל טומאה דמצוה היא. **סליק פ"נ לפ"ש תפלת** השחר עד חצות וכו'. משמתנו זו תנא קמא ור' יהודה תרוייהו סבירא להו תפלות כנגד תמידים תקנום, דתנינן בהדיא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חז"ל זמן לתפלה. מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר קרב עד חצות, ר' יהודה אומר עד ד' שעות, ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב, ור' יהודה אומר עד פלג המנחה. וכמה הוא פלג המנחה י"א שעות חסר רביע. תפלת הערב אין לה קבע. ורבי אלעזר ברבי יוסי אומר עם נעילת שערים. א"ר אלעזר ב"ר יוסי אבא היה מתפלל אותה עם נעילת שערים. תפלת המוספים כל היום. פי' פלג מנחה דקאמר ר' יהודה, מה שנשאר מתשע שעות ומחצה עד סוף היום, והוא שתי שעות ומחצה, כשתחלק שתי שעות ומחצה לשני חלקים יבא בכל חלק שעה ורביע, כשתוסיף שעה ורביע על תשע שעות ומחצה שהן זמן קריבת התמיד כדתנן וקרב בתשע ומחצה, הוא סוף פלג ראשון. וקי"ל עד ועד בכלל. שמעינן מינה דרבנן סברי כל היום כשר

לתמידים, הילכך מחלקים לשני התמידים היום כולו, עד חצות לתמיד של שחרית, ומחצות ועד הערב לתמיד של בין הערבים, והתפלה כנגד התמידין. ור' יהודה הוה דייק האי קרא אם הכבש אחר תעשה בבקר, ומפיק לה מן התורה דיש ארבע שעות אחה הוא בקר, כמו שהוא לענין המן, וסבר הכשר התמיד עד ארבע שעות ביום מעת הגץ החמה עד סוף הקרבתו, ומאחר כן אסור שכבר עבר הבקר, נמצא הכשר תמיד של שחר מעת שחיטתו עד סוף הקרבתו ד' שעות ועוד. ומצאנו מצות תמיד של בין הערבים מכי יגטו צללי ערב, והוא מכי מני חצי שעה שביעית ביום, וסבר ר' יהודה דהתורה אמרה שנים ליום עולה תמיד, כמצות תמיד של שחר ד' שעות ועוד, כך מצות תמיד של בין הערבים ד' שעות ועוד ביום, ומאחר כן אסור. וזה שכתב שנים ליום עולה תמיד, למעט הקרבתו בערב. הילכך כיון דלגבי תמיד הוכשר עד י"א שעה חסר רביע שהוא משעת שחיטתו עד סוף הכשר הקרבתו כמו שפירשנו למעלה, ומי"א שעות חסר רביע אסור שכבר עבר זמנו וכלילה חשיב, גם תפלת המנחה מצותה כמצות התמיד, ומעת שעבר זמן התמיד והוא עבר יומא בטל קרבנו, גם תפלת המנחה כיוצא בו. ור' יהודה והרבה מן החכמים שהיו מתפללין תפלת המנחה בעונתה בין מנחה גדולה ובין מנחה קטנה, ומי"א שעות חסר רביע היו

תורה אור השלם

1. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ בראשית א ה
2. מַעֲוָן לֹא יוּכַל לְתִקּוּן וְחִסָּרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃ קהלת א טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לוחיקין וכו' מקדימין להתפלל לאחר הגץ החמה וכו' מגן: (ב) תוס' ד"ה תפלת וכו' משא"כ במנחה דאינה אלא משש:

מוסף רש"י

לאו אדעתאי. לא הימי זכור, ולשוני פירשו לא כמרגא לי (שבת צה.) אי: שוגג הייתי (מנחות לה:). **הדרן עלך מי שמתו ותיקין.** אנשים עניים ומתבנין מלוה (לעיל מ:). **שנמנו חבריו לדבר מצוה.** שאמרו לו בא עמנו ולא הלך, ממלא שחסר עלמנו מאותו מנין, לא יוכל לימנות עוד באותו מנין, שכבר עשו את המלוה (תגיגה טז:).

מוסף תוספות

א. שלנו, שאין עשיינין בבלילין. תוס' ר"י אלילאון. ב. אי שרא המייניה דפ"ק דשבת [ט:] דלא מטרחינן ליה, וכן עלה על מטתו דירושלמי דאין מטריחין אותו שירד. תוס' יומא מז: ד"ה והאמר. ג. תדע, כיון דיעקב אבינו תיקנה לא תיקנה לבטלה, ועוד כיון דכנגד אברים ופדרים כיון שמעלן ומקטירן כל הלילה, נהי דלא מעכבי כפרה מ"מ מצוה להקטיר, תפלת ערבית נמי מצוה. סט. ד. [וכן] טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שתים, וכן טעה מנחה לא יתפלל בשחרית שתים. רסב"ם.

רבינו חננאל

כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות. ואסיקנא הא דתנן שצריך להרחיק ממי המשרה וממים הרעים ד' אמות, ה"מ לאחוריו אבל לפניו מלא עיניו, וכן בצואה בק"ש וכן בתפלה. **כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא.** פי', דבית הכסא חדש שאין בו צואה מתפלל אדם כנגדו במקום שהזמינו לבית הכסא, אבל להכנס בתוכו להתפלל אסור. **הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו.** פי', בורות חפורים בקרקע הם, ופיהם סתום כמין קמוט כדרדר שהצואה מתגלגלת בתוך, אלו ראי כסתומות חשובות דאין הצואה נראית בתוכם. **מתני': זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע** שהן יושבין בטומאה חמורה ואירע טומאה קלה, **והמשמשת שראתה נדה** יושבת בטומאה קלה **צריכין טבילה ור' יהודה פוטר.** וכן תני ר' חייא בעל קרי שראה (זב)[ב] צריך טבילה ור' יהודה פוטר. וקי"ל כרבנן דמצערכי טבילה בטומאה קלה, ואע"ג דטומאה חמורה השתא אינו עולה לטהרה, אפי' הכי מצוה קעבד, ש"מ דהאידנא

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים. דהיינו אל מוצאי שבת ומבדיל בראשונה וכו'. כתב רבינו יהודה אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה לא יתפלל עוד גלילה[א] דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה מבעוד יום לבד ר"מ שלא הזכיר מ"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת ר"ח וי"ח כבר התפלל ולא דמי להא דאמר הכא טעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל ערבית בחול שתים פירוש אל חול משום שלא התפלל כלל מ"כ ירויח תפלת י"ח כשמתפלל במ"ש אע"פ שלא יזכיר אל שבת וא"מ והלא הוא מתפלל יותר ממה שהוא חייב להתפלל שלא היה לו להתפלל כי אם ז' ברכות והוא מתפלל י"ח בכך אין לחוש שגם בשבת היה דין שיתפלל כל י"ח רק שלא הצריכוהו מפני הטורח נמצא שמרויח כל תפלתו[ב] אבל כשטעה ולא הזכיר של ר"ח כבר התפלל מ"כ לא ירויח כלום אם יתפלל במוצאי ר"ח (הסמ) [וה"ה] גמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח שלמות ולא הזכיר של שבת נראה דלמ"ש לא יתפלל שתים דכבר התפלל י"ח ברכות ומיהו ברב אלפס לא משמע כן דאפי' היכא דאינו מרויח כלום מלריך להתפלל פעם אחרת וזה לשונו שבתא דהא דקאמר שמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה אם הבדיל בראשונה ולא בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו לחיבני ליה לאקדומי תפלת שניה בריש[ג] ואי אבדיל בתרייתא אע"ג דלא מיבעי ליה למעבד הכי לא מחוייב לאהדורי ואי לא אבדיל אפילו בחדא מנהון לא מהדרינן ליה[ד] דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס עכ"ל אלמא דמלריך להתפלל זימנא אחריתי אע"ג דלא יחזור ויתפלל פעם שניה יותר מבראשונה. כך היה נראה לה"ר משה מגלגוו"ל מתוך לשון האלפסי: **קשיא.** תימה אמאי לא משני דמיירי קודם שהעשירו דאמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) העשירו קבועה על הכוס וי"ל דלא אשכחן בריתא דנשנית בין שתי תקנות[ה]:

יצחק תקן תפלת המנחה. ואע"ג דאמרינן (יומא פח:) לעולם דאברהם מכי אתרי כתלי[ו] וי"ל דהיינו אחר שתקנה ילחק[ז]:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף. תימה דבפ"ק דע"ז (ד' ז: וע"ש) מוכיח דשיחה [זו] תפלה מוילא ילחק לשוח בשדה י"ל דכיולא בו מלינו במגילה (פ"ק ד' יג.) ויהי אומן את הדסה ואין הדסים אלא לדיקים דכתיב והוא עומד בין ההדסים[ח] ובפרק חלק (סנהדרין ד' לג.) הוא אומר להיפך[ט]:

יעקב תקן תפלת ערבית. תימה דאמר בפרק גיד הנשה (חולין ד' לח:) וילך חרנה כי מטי לתכן בעי למיהדר אמר אפשר שעברתי במקום וכו' אלמא דהתם מוכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוה דעתיה למהדר וקשה למתניתין דפרק קמא דקאמר שאינו (י) זמן תפלה עד לאת הכוכבים ולפי מה שפירשנו דקי"ל כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו (יא) דלדרכה טוב להתפלל מבעוד יום קלת:

עד פלג המנחה. תימה מנא ליה הא בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך (תהלים קמא):

איבעיא להו עד ועד בכלל וכו'. תימה דאמר נגדה פרק הרואה כתם (ד' מח:) כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגריס של כתמים אלמא עד ולא עד בכלל וי"ל אי אמרי' עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרי' עבר זמנו בטל קרבנו ואפי' במזיד: מא

מנדיל בראשונה. פעם ראשונה מתפלל בשביל תפלה של עכשיו ולריך דומר בה הבדלה בחונן הדעת והשניה דהיא בשביל תשלומי תפלת שבת אינו מבדיל בה: **שניה עלתה לו.** בשביל תפלת מ"ש וראשונה לא עלתה לו שאינה כלום שאין לו להקדיש (א) תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית: **אכוס תקנוס.** דקתני בברייתא לקמיה: **כנגד תמידים תקנוס.** אנשי כנסת הגדולה: **רבי יהודה.** ס"ל שאין תמיד של שחר קרב אלא עד אלבע שעות: **אכריס.** של עולות: **ופדרים.** של שחר קרבנות שנזרק דמן קודש שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: **מנחה גדולה.** אם בא להקדיש תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחלה דבין הערבים כתיב ביה (ו) מכי יגעו אללי ערב משהחמה עוטה למערב דהיינו משש שעות ומחלה ולמעלה דאמר מר אחי שש ואחי שבע אמה עומדת בחלש כל אדם בחמנע הרקיע (פסחים ד' לד.): **מנחה קטנה.** זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מחשע שעות ומחלה ולמעלה כתבון בתמיד נשחט (פסחים נח.) נשחט בשמונה ומחלה וקרב בחשע ומחלה והחם מפרש טעמא: **פלג מנחה אחרונה.** אלא אם ג' שעות ומחלה הנותרים ביום ומחלה פלג אחרון של מנחה מי"ח שעות חסר רביע ולמעלה: **דאי לא פימא הכי.** דמודה רבי יוסי ברבי חנינא דרבנן אסמכינהו אקרבנות: **הפלגה המוספין מאן תקנה.** אלא ע"כ רבנן אסמכינהו אקרבנות וכי עיינו במוספין ולא מלאו תפלה כנגדן עמדו הם ותקנוה: **עד ועד בכלל.** לרבי יהודה הוא דקא בעי דאילו לרבנן עד ולא עד בכלל: היינו

תנו רבנן [א]**טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל** [א] **שבת שתים** [ב]**טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו** [ג]**טעה** [ד]**ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה** [ה]**בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה** [ו]**בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר** [ז]**תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר** [ח]**תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא'** [1]**וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם** [2]**ואין עמידה אלא תפלה שנאמר** [3]**ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר** [4]**ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה** [5]**שנאמר** [6]**תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר** [7]**ויפגע במקום וילן שם** [8]**ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר** [9]**ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי** [10]**מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה** [יא]**שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע** [יב]**שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום** [יג]**שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא** [יד]**מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה איבעיא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר** [טו]**פלג המנחה אחרונה אמרו והיא י"א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: איבעיא להו** [טז]**עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה היינו**

א) מוספתא פ"ג הי"ג, **ב)** [תענית ג:], **ג)** [לעיל ו:], **ד)** [תענית ז:]. סמוכים יל. מנהגדין לה:], **ד)** מוספתא רס"ג ע"ב, **ה)** [ובירושין פב: ספחי קיח: כ"ש ג: סוכה מח: מיר ו: מנחות סח: חולין מו. נד: ערכין יח. נדה נח:], **ו)** [במדבר כחן], **ז)** [ציין בסקוי תוס' פרק הקומץ רבה סימן קיח].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שניה עלתה וכו' שאין לו להקדיש. נ"ב פירוש דוקא הוא לא לא הקדיש לשמונה לשמונים ג"כ מקמתא [דעתו היה] על תוכה ולפס [תוכה לא] עלתה משום דלא הבדיל בה ע"כ [מתב רש"ין אמ"כ אם כן דאמרינן דמקמתא דעתו [הוה] לא עלתה לו משום דלא הבדיל בה מ"כ בשם שבת דהכי לא הקדיש לפס שבת דהכי לא הקדיש תפלת שלשמין [תוכה ע"ז] משני רש"י דהואיל דהבדיל בשניה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית ר"ל בשעה שהתפלל לשמונה אמרינן דעתו היה לפס תוכה אבל כשהתפלל הבדיל בשניה אז גילה דעתו שהיא תחי' של ערבי' וק"ל ועי' בתפא"י: **(ב)** תוס' ד"ה ועבר וכו' דפרק קמא דקאמר שאינו. נ"ב [פמ"ג דלא] אמרו זמן דלאת הכוכבים אלא לענין [ק"ש מ"מ] כיון דק"ל לגיר גם כן לאמוץ בגולה בתפלה [בערבית] מ"כ בע"כ בתפלת ערבית אחר לאת הכוכבים:

גליון הש"ם

גמ' תפלות אבות תקנום. עי' תענית (דף ט"ו ע"ב) בכ"מ ד"ה הלנו: **שם ואין** שיחה אלא תפלה. כתמלמות דלא"ג פ' לך לך אימא שנאמר אשפוך לפניו שיחי. וכן הוא אמוס ע"ג (דף ז' ע"ב) ד"ה ואין: **תוס'** ד"ה ואין בו' ובפרק חלק הוא אומר לחיפך. וכן בפנה' (ד' ל"ו ע"ב) ואין כפף אלא לדיקים שנאמר ואכלה לי. ומהולין (דף ל"ב ע"ב) אומר בהיפך:

הגהות הגר"א

[א] גמ' בליל שבת שתים. נ"ב שתים של שבת. ולעיל ר"ף ושלר פוסקים:

מוסף תוספות

א. במוצאי ר"ח שתים. תוס' הלא"ש. ב. הילכך כשלא התפלל במנחה ד' יוצא באותם י"ח ברכות שמתפלל במוצאי שבת, דאינון נמי שייכי בשבת. שם. ג. כיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה דראשונה צלי אדעתא דתשלומין ושניה משום חובתו, ולא אבעי ליה לאקדומי תשלומין לשל חובת היום, והלכך שניה עלתה לו משום חובתו, אלא שצריך להזור ולהתפלל שלישית משום תשלומין ורואין את הראשונה כמי שאינה כדי שלא תקדם של תשלומין לשל חובת היום. הפנ"א. ד. דהא לא גלי דעתיה דראשונה לא תהא משום חובתו, דשמא אף על פי שלא הבדיל בה טוענה היה ואין מחזיריין אותו, וכן כשהבדיל אף בשניה אפשר דטעה בשניה ושלא מדעת הבדיל בה. שם. ה. באותם ימים הראשונים בין שתי התקנות בתפלה ועל הכוס. תוס' הרא"ש. ו. ר"ל מכי יגנו צללי ערב.

ז. ראשונה שהבדיל בה לחובתו והשניה שלא הבדיל בה היא לשכר תפילה שלא בעונתה, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה, שנייה עלתה לו לחובתו וראשונה לא עלתה לו כלל, וצריך לפרוע תפלה אחרת על של מנחה. דדייקי מינה דהיכא דצלי ולא הבדיל לא יצא ידי חובתו וצריך לצלות זימנא אחרתי. ורמינן עלה הא דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזיריין אותו מפני שיכול לומר על הכוס, ועלתה בקושיא לר'. ואע"ג דעלתה ליה בקושיא לא איתמא כלל, דהיכא דטעה ולא התפלל בשבת מנחה מתפלל ערבית שתים, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, שנייה עלתה לו בחובתו וצריך להתפלל תפלה אחרת על של מנחה. אבל מי שטעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת, אין צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת מפני מפני שיכול לאומרה על הכוס. ושאני התם דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה בהבדלה שעל הכוס. ומכילא שמעינן לה דאי טעה ולא צלי במנחה בשבת, ועלי ערבית של חול ולא אבדיל בחדא מנייהו, יצא ידי חובתו, דהא גלי אדעתיה דבהבדלה על הכוס ניחא ליה. **[תפלות אבות תקנום וכו'].** ירושלמי כתוב ולעבדו בכל לבבכם איזה עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה. וכן בדניאל הוא אומר אלהא דאנת פלח ליה בתדירא וגו'. ואיתה עבודה הוא עבדו, הוה אומר זו תפלה, כדכתיב וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

היינו רבנן. דקס"ד רבי יהודה פלג מחרון של מנחה מחרונה קאמר: **מספינן של מנחה וכו'.** רבנן לטעמייהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והוא"ל לה מצוה עוברת ושל מנחה יש לה עוד שהות עד פלג המנחה: **שפי תפלות בהדי הדדי.** תני המחרון של שעה שביעית הוא זמן לשתיהן דהא אמר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה: **היכי משכחת לה.** הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה שמית: **פלג ראשונה.** של מנחה מחרונה ועד בכלל ואף על גב דתנא דידן סימנא דפלג המחרונה דקתני איזו פלג מנחה מי"ח שעות חסר רביע ה"ק כו': **אף אנן נמי מניגא.** לרבי יהודה עד ועד בכלל: **שממאנין את הקטנה.** קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושין כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מיאון כדי שישאוה ולא תצא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה לא אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם ואינה צריכה הימנו גט. והעיד ר' יהודה בן בבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו כגון שני אחים גשומין שני אחיות יתומות אחת גדולה וקדושיה קדושי תורה ואחת קטנה שאין קדושיה אלא מדרבנן ואת בעלה של גדולה בלא ביאה ונפלה לפני אחיו ליבום ומתלצת זקוקה לו מן התורה וחיקה זו אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא כאחות אשתו וא"ל אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדין קטנה זו שתמאן בבעלה ותעקור קדושיה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נושאין על האונסה ועל המפותה (יבמות דף לז.) והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שנשמע עדות שהלכה כר"א: **ע"פ עד אחד.** שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכג.): **שנקטל ברגנוגו.** שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף וניקב את מוחו וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן גב"ש שור שור משפט נעשה כל בהמה חיה ועוף כשור (נ"ק ד' נד.): **ועל יין בן ארבעים יום.** שיצא מכלל יין מגתו ונפ"ל לכלל יין גמור וקרינן ביה נסך שכר (במדבר כח): **בארבע שעות.** ותו לא אלמא כרבי יהודה ס"ל וקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: **הלכה כרבי יהודה.** דמתני' דתין תמיד לא שחר קרב לאחר ארבע שעות והי"ה לתפלה: **בבחירתא.** עדיות קבי בחירתא שהלכה כאותן עדיות: **לשהוא אומר לחוש היום הרי שש שעות אמור.** כלומר מצינו במקום אחר ששיעה הכתוב בלשונו ואמר והוא יושב פתח האוהל כחום היום ולא אמר כחום השמש אלא היום משמע כל המקומות תמיד בין חמה בין גל הוא מדבר בשעה שמית: **פא מה אני מקיים וחם השמש.** דמשמע השמש חם והלל אומ': **בארבע שעות.** דאילו קודם לארבע שעות אף השמש אומ': **מני.** הא דמשמע דארבע אלו בקר הוא דהא כתיב וילקטו אותו בבקר ובקר הוא ומנסק דמשמע דארבע שעות מכלל דלאו זמן לקיטה הוא ולאו בקר מיקרי: **ארבע שעות נמי לאפא הוא.** דהא אמרת עד ועד בכלל וגבי תמיד כתיב[1] מעשה בבקר: **לשני בקריים.** שלא היו לוקטים אלא בשלש שעות דאשונות שהוא בקר ראשון: **הסס אמר רב הונא.** **של שבת בערב שבת.** שקבל עליו שבת מבעוד יום: **שמע מינה.** כרבי יהודה ס"ל דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית: **ולא אפקיה לגלויה.** כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו: כנגד

תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. וא"ת ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה דהא דאמר עד שבע שעות אכל בהא דקאמר עד מרבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובהיא דפלג המנחה נמי משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דסכי פירושא דעבד כר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה ליליא הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אכל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דרבנן מודו בשיעורו דרבי יהודה:

דרב צלי של שבת בע"ש. תימה הא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' נג:)[8] ובגבל שלא יקדיש ושלא יאמר. ויש לומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד אלכך לא הוא הקדמה וטעמא משום דס"ל כרבי יהודה וכן הגך דלקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו משום דסבירא להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה (א) ב) במ"ש מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין תוספת[9] שבת (וט' בא) וי"ל דקי"ל שהוא מן התורה ג) אם כן לא לריך שיעור גדול כל כך[2]: ולא

היינו רבנן אלא מאי [6]**עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא** [3]**היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא** [4]**רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים** [5]**שממאנין את** [5]**הקטנה ושמשיאין** [2]**את האשה על פי עד אחד ועל** [2]**תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל** [2]**יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח** [5]**ועל** [6]**תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ** [1]**עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא** [1]**הלכה כרבי יהודה הואיל** [6]**ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא** [1]**דתנן** [1]**וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר** [2]**כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר** [7]**דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא** [8]**לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה** [9]**מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין אינו והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא**

של **שבת בערב שבת וכו'.** וכי היכי דרב צלי של שבת בערב שבת כך היו מתפללין גם בחול, ורבותא קמ"ל דאפילו מקדש לחול ומחול לקדש היו מקדימין להתפלל, וכן נראה וכן מנהג ועל דא אנא סמיך והמשנה נקרא הדיוט. ומענינת דעתם עושין תורה כשתי תורות, ומחמירין בקלות ומקילין בחמורות. וכו' יוחנן קיימא לן דאמר ק"ש ואח"כ תפלה, לא כר' יהושע בן לוי דאמר תפילות באמצע שעות. דר' יהודה סבר מן י"א שעות ולמעלה חסר רביע שעה, לילה הוא לתפלת הערבית, ואסור לתפלת המנחה. ורבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב וכן יכשר לתפלת המנחה. ולא הוכרע טעם אחד מהם וגם לא נדחה, וכיון דחזא רב חסדא דרב הונא מצלי תפלת ערב אל שבת בע"ש, לא כרבנן שהם אומרים עד הערב הוא וכן יכשר לתפלת המנחה ואסור לתפלת ערבית, מכלל דהלכתא כרבי יהודה. ומדשמעינן מדרב הונא ורבנן דלא מצלי עד לאורתא תפילת הערב, שמע מינה הילכתא כרבנן. **ואסיקנא** השתא דלא איתמר

תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. וא"ת ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה דהא דאמר עד שבע שעות אכל בהא דקאמר עד מרבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובהיא דפלג המנחה נמי משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דסכי פירושא דעבד כר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה ליליא הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אכל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דרבנן מודו בשיעורו דרבי יהודה:

דרב צלי של שבת בע"ש. תימה הא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' נג:)[8] ובגבל שלא יקדיש ושלא יאמר. ויש לומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד אלכך לא הוא הקדמה וטעמא משום דס"ל כרבי יהודה וכן הגך דלקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו משום דסבירא להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה (א) ב) במ"ש מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין תוספת[9] שבת (וט' בא) וי"ל דקי"ל שהוא מן התורה ג) אם כן לא לריך שיעור גדול כל כך[2]: ולא

היינו רבנן אלא מאי [6]**עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא** [3]**היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא** [4]**רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים** [5]**שממאנין את** [5]**הקטנה ושמשיאין** [2]**את האשה על פי עד אחד ועל** [2]**תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל** [2]**יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח** [5]**ועל** [6]**תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ** [1]**עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא** [1]**הלכה כרבי יהודה הואיל** [6]**ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא** [1]**דתנן** [1]**וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר** [2]**כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר** [7]**דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא** [8]**לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה** [9]**מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין אינו והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא**

יד א מיי' פ"ז מהלכות יסוד ומלילה הלכה טו טוש"ע סא"ש סימן קעה סעיף יח:
טו ב מיי' פי"ב מהל' גרושין הלכה טו סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' יז סעיף ג:
טז ג מיי' פ"א מהלכות מקוה ממון הלכה ב סמג עשין סו:
יז ד מיי' פ"ו מהל' תפילה ומנהג הל' טו:
יח ה מיי' פ"ח מהל' תמידין ומוסרין הל' ב סמג עשין קז:
יט ו ז מיי' פ"ג מהל' תפלה (הל' ה) סמג עשין יט טוש"ע אה"ח סי' פט סעיף ה:
כ ח מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע אה"ח סי' ס"ח סעיף ג:
כא ט מיי' שם הלכה ז סמג עשין כט טור שו"ע אה"ח סימן רסז סעיף ב:
כב י מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע אה"ח סי' קז סעיף ד (הס):

רב נסים גאון

העיד ר' יהודה בן בבא על חמשה דברים. הא דתני על התרנגול שנסקל בירושלים [על] שהרג את הנפש כבר מפורש בתלמוד ארץ ישראל במסכת עירובין בפרק המוצא תפילין (הלכה א) והכי גרסינן ראו (נ"א ראה) מחזו של תינוק רופף והלך וניקרו וזה הדבר ידוע הוא כי התינוקות מוחיהן פתוחין ונראה להן דפרוף מתחת העור שעל המוח ניקר אותו מקום עד שנקבו הרגו לתינוק וזה התרנגול ראוי להורגו מן הכתוב כי אין להורגו אלא לשורו לתרנגלו וכל בעלי חיים שברשותו אכולהי אמר רחמנא סקל יסקל השור: **הואיל** ותנן (בבחרתא) [בבחירתא] כוותיה ומאי הוא מס' עדיות פ"ד מ"א שזו המשנה שנויה בה העיד ר' יודה בן בבא:

רבינו חננאל (המשך)

הילכתא לא כר"י ולא כרבנן, דעבד כמר יהודה וצלי של ערבית מ"א שעות חסר רביע ולמעלה יצא, ודעבד כרבנן ולא מצלי עד הערב של ערבית עבד ריצא. **וראינו** רבותינו [הגאונים] שפירשו כך, הא דצלי רב של שבת בערב שבת, והא דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, פי' באותה שעה שמתפלל, אותה שעה מקדש על הכוס. והא דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת [ואומר הבדלה על הכוס, וכן ר' יאשיה היה מתפלל של מוצאי שבת בשבת], אילו כולם היו מתפללין בכל יום תפלת ערבית מבעוד יום כר' יהודה ולא הזכירו של שבת ושל מוצ"ש, אלא שאפילו מיום קודש ליום חול ומיום חול ליום קודש מתפללין ומקדשין ומבדילין, וכ"ש מיום חול ליום חול מתפללין. ותפילה בלבד היו מתפללין בעוד יום, אבל קרית שמע לא היו קורין אלא אחר צאת הכוכבים. ואנן לא סבירא לן, דהא בהדיא מפרש דבעידנא דהוו מצלי הוו מקדשי בערבי שבתות ומבדילין בשבת, ומי מקדשי ומבדילין ולא קרו קרית שמע. ותו דהכי אשכחן בירושלמי תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו, א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת, אמר ר' יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת כדי לצאת בה, אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה. לפיכך אינו דבר רחוק לומר שקורין קריאת שמע ומתפללין בבית הכנסת מבעוד יום. ומיהו צריך לקרות את שמע על מיטתו אחר צאת הכוכבים. נוסח אחר: **רב צלי**

מ) [ע' תוס' מוגין עה. ד"ה כל שיעורין], ג) לקמן דף כח., ג) עדיות פ"ו משנה ג מה דף מ., ד) [ע' תוס' ממחות סד: ד"ה ועלן], ה) [קדושין נד: בכורות כו.], ו) מכילתא דר"י פרשה בשלח, ז) [ומהדר' כח.], ח) [בע"ז], ט) [ויר"ט], י) [פס"ז],

תורה אור השלם

1. וַיִּלְקְטוּ אתו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: שמות טז כא
2. וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: בראשית יח א

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דלא וכו' מגלגה במ"ש. נ"ב דאמתי מיה הוא וכן לענין תוספת שבת אין צריך להוסיף קודש פלג המנחה:

גליון הש"ם

גמ' שממאנין את הקטנה. הקטנות כל"ל (וכמבואר מגמה ת.): **שם** ועל תמיד של שחר. עי' בכס"מ מעלי לא ועי' מגמות ד' סד ע"ב תוס' ד"ה ומל: **שם לאחוריה דרב.** תפלה של חול. כן הוא בגס"ר:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

מוסף תוספות

א. גבי הדלקת הנר. תוס' הש"ס. ב. אע"ג דסבירא לן כר' יהודה לענין תפלת הערב שהוא שעה ורביע קודם הלילה, לענין תוספת שבת וכו' אין צריך כל כך שיעור גדול לתוספת. שם.

רבינו חננאל

ותנן בבחירתא וכו'. בחירתא, מסכת עדיות נקראת בחירתא שכן הלכותיה מובחרות מקובצות מכל המשנה. פירוש **מנאנין הקטנה,** מלמדין אותה שתמאן. **ואם** יבא עד אחד יעיד במיתת איש ידוע, משיאין אשתו על פיו. **ולא** תאמר שאין מכל הבהמה נסקל כשיהרג אדם, אלא שור בלבד שפרט הכתוב השור יסקל, אלא כל בהמה ואפילו עופות, תינוק תרנגול בירושלים הרג תינוק שנקר במוחו ונסקל אותו התרנגול. וכן העיד על התמיד של שחר שקרב בארבע שעות של היום. **בימי** מלכות הרשעה, פפורש בתלמוד ארץ ישראל. **כתיב וחם השמש.** דייקינן מינה דהיא שעה רביעית, דאתרא דאית ביה שימשא חמים, ובאתרא דלית בה שימשא קריר, [דהא] כתיב היום דשמש כל אתר הוא חמים בין בשמשא בין בטולא היא שעה שיית שהחמה בחצי הרקיע ומחממת כל העולם. רבנן סברי בבקר דכתיב בתמיד הוא עד חצי היום שהן שש שעות, אבל בליקוט המן דכתיב בבקר חלקהו להני שש שעות לשני בקרים, נמצא שהיו מלקטים המן עד שלש שעות, שהן חצי הבקר, ובשעה רביעית היה נמס. ור' יהודה סבר הבקר ארבע שעות כתיב בבקר להקדים שעה אחת. וכיון דקימא לן תפלות כנגד תמידין, כמה דלית לן לאסופי על שני תמידין כך אין לנו להוסיף בתפלות. ובתלמוד ארץ ישראל שנו להא דר' יהושע בן לוי כרבנן דאמרי תפלת השחר מתמיד של שחר שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר, תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים שנאמר את הכבש השני תעשה בין הערבים. אמר ר' יוסי לא הוקשה [אלא] לקטרת שני תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. **מתני'** **תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה.** ואתא רב חסדא ל[מדיק אי הלכה] כר' יהודה. ר' יהודה אומר תפלת המנחה עד פלג המנחה קטנה, שהיא י"א שעות חסר רביע שעה, נשאר מן היום שעה ורביע תשלום י"ב שעות. דר' יהודה סבר מן י"א שעות ולמעלה חסר רביע שעה, לילה הוא לתפלת הערבית, ואסור לתפלת המנחה. ורבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב וכן יכשר לתפלת המנחה. ולא הוכרע טעם אחד מהם וגם לא נדחה, וכיון דחזא רב חסדא דרב הונא מצלי תפלת ערב אל שבת בע"ש, לא כרבנן שהם אומרים עד הערב הוא וכן יכשר לתפלת המנחה ואסור לתפלת ערבית, מכלל דהלכתא כרבי יהודה.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות